

MEDIENE OG KIRKENS ROLLE VED ULYKKER OG KATASTROFER

En veiledning til ansatte i kirken. Utarbeidet av Kirkerådets ressursgruppe for kirkens katastrofeberedskap i samarbeid med Kirkerådets kommunikasjonsavdeling.

I situasjoner der liv er i fare, mennesker savnet, skadet eller omkommet, vil offentligheten etterlyse informasjon. Mediene har en viktig oppgave i krisepregede situasjoner, men her er det samtidig lett å trå feil. I en uoversiktlig, opphetet situasjon kan følelsene lett prege både journalist og potensielle intervjuobjekter. Derfor bør kirkens talskvinner og -menn på forhånd ha gjennomtenkt sin offentlige rolle ved ulykker og katastrofer og ha avklart visse prosedyrer for kontakt med mediene.

Kirken mer synlig i mediebildet

Presten og andre representanter for kirken er ofte synlige i mediebildet ved ulykker og katastrofer. Dette henger sammen med mer nærgående mediedekning av dramatiske hendelser og med at journalistene mer og mer oppdager de kirkelige representanters egenart i slike situasjoner. Jo nærmere en journalist går inn i beskrivelser av død og fortvilelse i en krisesituasjon, desto mer sannsynlig er det at journalisten etterspør en "annerledes stemme". Journalistisk sett fyller prestens/diakonens sjelesørgeriske tilnærming til krisesituasjonen et stort behov.

Kirkens representanter har god kompetanse på å sette ord på fortvilelse og å utløse identifikasjon og fellesskapsfølelse når sorg og død rammer. Denne kompetansen fungerer oftest godt i møte med mennesker ansikt til ansikt. Man bør imidlertid ha klart for seg at mediens representanter ikke er samtalepartnere. Journalisten forventer at kirkens representanter kan si noe forenklet og fortettet om den følelsesmessige siden av det dramatiske som har skjedd. Det er derfor nyttig å forberede seg på en intervjusituasjon ved å uttale seg kortfattet.

Varsle de rammede og pårørende

Kirken har ikke noe religiøst monopol i krisesituasjoner. I den første fasen skal derfor prest/diakon bidra til rask avklaring av hvilke tros-, eller livssynssamfunn de rammede og deres pårørende tilhører, og eventuelt formidle kontakt til disse.

Ved ulykker og katastrofer har kirkens representanter ofte kontakt med pårørende/etterlatte før mediene kommer på banen. I denne fasen vil det være nyttig at presten/diakonen varsler de pårørende/etterlatte om eventuell medieinteresse og oppfordrer dem til å sette grenser for seg selv i møte med media. Pårørende kan føle behov for å uttrykke både sinne og sorg offentlig, men bør frarådes å gjøre dette i media midt i en krisesituasjon. I sorg og sjokk-tilstander bør mennesker beskyttes mot det dobbelt-traumet som kan oppstå ved at f.eks. bror eller mor til en forulykket dagen etter oppdager å være blitt rikskjendis.

Det kan være en fordel for etterlatte/pårørende å utnevne en talsperson som kan uttale seg på vegne av dem. Dette kan være en venn eller en slektning, men også en kirkelig ansatt. Dette vil kunne lette trykket på de etterlatte/pårørende.

At mediene vil bringe foto av savnede eller forulykkede personer, kan også være verdt å forberede de etterlatte/pårørende på. Dersom etterlatte/pårørende ønsker at bestemte foto skal benyttes, bør støtteapparatet sørge for at mediene følger dette ønsket.

Aktuell myndighet har ansvaret

Kirkens representanter skal ikke akseptere noen form for ledelsesansvar for mediekontakt eller talsmannsfunksjon på vegne av myndigheter ved kriser og katastrofer. Ansvaret for den praktiske tilretteleggingen for mediernes dekning må ligge hos den aktuelle myndighet eller det aktuelle foretak som forestår redningsaksjonen. Redningsaksjoner ledes oftest av politiet. Den instans som leder aksjonen, har også ansvaret for helhetlig informasjon om aksjonen.

Prest/diakon må så raskt som mulig orientere seg om hvem som har operativt ansvar ved en redningsaksjon eller ulykke, og hvem som har talsmannsfunksjon på vegne av politi-/redningsmannskaper. Alle mediehenvendelser som omhandler redningsinnsats eller årsaksforhold bak en ulykke, skal henvises til denne talsperson. Kirkens representanter informerer kun ut fra sitt ansvarsområde. I forhold til mediehenvendelser kan Kirken definere sitt ansvarsområde som det å sette ord på sorgen og fortvilelsen.

Offentlig sjelesørger

Rollen som offentlig sjelesørger når nasjonen eller lokalsamfunnet rives opp av tragedier, er en viktig rolle for kirkens representanter. Det er om å gjøre at man i slike situasjoner holder seg til den sjelesørgeriske tilnærmingen, og ikke lar seg lokke inn i offentlige samtaler omkring f.eks. årsaksforhold og skyldspørsmål ved ulykker og katastrofer. Det er lett å trå feil her. Når en ulykke åpenbart henger sammen med slurvete sikkerhetsopplegg fra myndigheters eller virksomheters side, blir nettopp dette mediernes fokus fra første stund.

Noe inn her om landsdekkende hendelser og preses sin rolle? Når det er hendelser av landsdekkende karakter, vil det bli tatt hånd om fra sentralkirkelig hold.

Seremoniene

Etter ulykker og katastrofer arrangeres i en del tilfeller egne **minne-/sørgegudstjenester** i tillegg til gravferdsgudstjenesten. En slik minnegudstjeneste/sørgegudstjeneste kan fylle et stort behov i lokalsamfunnet. Prest/diakon bør bidra til rask avklaring av hvilke tros-, eller livssynssamfunn de rammede og deres pårørende tilhører. Minne-/ sørgegudstjenester kan først planlegges etter at dette er avklart.

Også lokalt pregede minnegudstjenester etter ulykker får plass i riksmediene. Kirken gir på denne måten alle adgang til et sted der det settes ord på fortvilelsen. Den oppgaven er viktig.

Det er viktig at mediene gis adgang til sørgegudstjenesten, og kirkens medarbeidere bør ha deres nærvær i tankene når gudstjenesten forberedes. Dette må selvsagt foregå i samråd med de pårørende eller pårørendes representanter. Ansvarlig prest må sørge for at media får informasjon om minnegudstjenesten, og stille seg til pressens disposisjon før eller etter gudstjenesten. Dersom det er behov for det, gjøres avtale med journalister og fotografer om hvor mange som skal få adgang og hvor de skal plassere seg.

For å avlaste ansvarlig prest, kan man også utnevne en presseansvarlig, som sørger for at media får dekket sine behov.

Media og begravelser

Medienes adgang til **begravelser** er en annen sak. Her er det langt fra selvsagt at medienes representanter skal gis arbeidsrom. De pårørende må på egenhånd få avgjøre hva som skal tillates.

I senere år har vi i mange tilfeller sett riksdekkende mediedekning av selve begravelsen ved alvorlige ulykker og forbrytelser. Det har hatt positiv betydning for mange etterlatte at de har visst at mange har delt deres sorg gjennom medienes rapportering fra begravelsen.

Likevel bør kirken i forhold til media opprettholde et prinsipielt skille mellom minnegudstjenester/minnesamvær på den ene siden og gravferdsgudstjenesten på den andre siden. Gravferden skal tilrettelegges etter de etterlattes ønsker. I samtaler om opplegget for gravferden er det viktig at eventuell medieinteresse for seremonien tas opp med de etterlatte så raskt som mulig. Men presten bør være varsom med å anbefale mediedekning av gravferdsgudstjenesten.

Når mediene dekker seremonier etter ulykker og katastrofer, vil de aller fleste journalister oppføre seg så hensynsfullt at seremonien ikke forstyrres. Men ansvarlig prest bør likevel opplyse om begrensninger for fotografering mens seremonien pågår. Særlig omtanke skal man ha overfor de etterlatte/pårørende som ikke skal behøve å bli fotografert midt under sørgegudstjenesten. Adgang for media til lydopptak under en gravferdsgudstjeneste bør også avtales særskilt på forhånd. Fotografers bruk av blitz og kunstig tv-lys bør unngås.

Dersom det er ventet presseinteresse for en gravferdsgudstjeneste som skal avsluttes ute på kirkegården, må presten dessuten avklare med de pårørende eventuelle begrensninger for fotografering under gravfølgets ferd til graven og under seremonien ved graven.

Vær klar over at alle som arbeider i norske medier og er medlemmer av Norsk presseforbund har forpliktet seg til visse presseetiske normer for sin virksomhet. Disse er kortfattet nedfelt i den såkalte "Vær Varsom-plakaten". Paragraf 3.9 i "Vær Varsom-plakaten" har særskilt relevans for det som drøftet ovenfor:

Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre. (Vær Varsom-plakaten 3.9)

Media er som oftest varsomme og hensynsfulle overfor pårørende i slike situasjoner. Når media dekker begravelser som kan være av offentlig interesse, er det for å formidle en verdig avslutning for den rammede. Så lenge kirkelige ansatte eller talspersoner formidler klare regler og ønsker på forhånd til media fra de etterlatte, vil dette bli respektert av pressen.

SJEKKLISTE FOR MEDIEHÅNTERING

Media har som samfunnsoppgave å informere befolkningen ved akutte hendelser, ulykker og katastrofer. Medietrykket kan i enkelte tilfeller bli stort.

Det er viktig å huske på at media ofte må forenkle kompliserte fakta, for å nå ut til folk flest. Men media er også hele tiden opptatt av å skrive redelig og korrekt.

Det viktigste man gjør i møte med media er å samarbeide. På denne måten vil det være størst sjans for at informasjonen som kommer ut blir mest mulig korrekt. Journalister velger ofte en personlig vinkling (en case). I konkurranse med andre medier om å få best mulig vinkling, kan enkelte etterlatte/pårørende oppleve stort trykk.

Ingen har plikt til å snakke med media. Berørte personer som ikke ønsker å bli intervjuet eller som åpenbart er sterkt preget av hendelsen eller i psykisk ubalanse bør frarådes å la seg intervjuet. Pressen har selv plikt til å vurdere om intervjuobjektet skal skånes. Det er uansett lurt å forberede de rammede, pårørende og etterlatte om eventuell medieinteresse og oppfordre dem til å sette grenser for seg selv. Be dem gjerne om å utnevne en talsperson.

Ved intervju for *avis og nettavis* har du rett til å korrigere deg selv, og journalisten har plikt til å la deg lese gjennom sitatene og endre disse dersom du er blitt feilsitert.

Når du blir intervjuet, husk:

- Journalister arbeider under stressede forhold, ved ulykker og katastrofer gjerne i uavklarte og kaotiske omgivelser. Journalister er dermed avhengig av et godt samarbeid for å få frem mest mulig riktig informasjon.
- Journalister *ikke* er samtalepartnere. Man drøfter ikke ting med journalister eller betror seg til dem. Gi *aldri* «off the record»-informasjon til journalister.
- Som kirkens representanter har du rollen som «offentlige sjelesørgere». Ikke la deg lokke til generell samtale om hendelsen, årsaksforhold, skyldspørsmål, spekulasjoner eller rykter.
- Som lokal kirkelig representant kan du referer hva du selv og kirken bidrar med. Overlat all annen informasjon til de som har det som oppgave, for eksempel politiet.
- Husk taushetsplikten, ikke viderebring betrodde opplysninger.
- En grunn til å være særlig tilbakeholden med å gi informasjon i en hektisk, første fase er at det er vanskelig å skille mellom fakta og rykter. Vær særlig forsiktig med tall, de endrer seg raskt.
- Når du får en henvendelse fra en journalist, er det lurt å gå igjennom spørsmål på forhånd. Om mulig, svar ikke med en gang. Be om å få sjekke noe først for å få tenkt gjennom hva du vil eller kan si.
- Forsøk å unngå «ingen kommentar»- Hvis du ikke vet svaret på spørsmålet, si: «Dette kan jeg ikke uttale meg om på nåværende tidspunkt» eller «Dette ønsker jeg ikke å uttale meg om på nåværende tidspunkt».
- Si det du vil si, og ikke noe mer. Det er journalistens ansvar å holde intervjuet i gang.
- Ved direktesendte intervjuer: Tenk ut ett eller to hovedbudskap på forhånd.

På TV: Forsøk å holde øyekontakt med reporteren.